

АДАПТАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДО НОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

В умовах переходу суспільства до цифрової економіки, глобалізації, розвитку інформаційних технологій трансформується та сучасна освіта. Цифровізація вищої освіти у зв'язку із поширенням пандемії COVID-19, а потім і воєнного стану, стала розвиватися швидше, ніж раніше, темпами, вимагаючи багато в чому самостійного, опосередкованого технічними пристроями зв'язку взаємодії у навчальному процесі. Формуючи гібридну, а нерідко повністю віртуалізовану реальність освоєння під час навчання необхідних компетенцій, вона призвела до необхідності досягнення вищого рівня майстерності у використанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) не лише студентами, а й викладачами, що розгорнула весь спектр можливостей більш автоматизованої взаємодії між учасниками, визначила за рахунок дистанційного досвіду зміна їхніх взаємин [1, с. 80- 85].

У спеціальній літературі обговорюється питання про ризики цифровізації освіти – співвідношення позитивних та негативних змін всіх психічних процесів та властивостей особистості учня, переважання «деструктивного занурення», недостатньої готовності до перетворень, що відбуваються в цілому при позитивному відношенні до відповідних освітніх технологій. Наголошується також на необхідності соціальної адаптації до віртуальності як такої та вироблення стратегій поведінки в умовах, що швидко змінюються, найбільш ефективних у разі збереження відносин з одногрупниками та взаємодії з викладачем [2, с. 270- 285].

Основні особливості впровадження цифрової педагогіки відобразили у різних аспектах у своїх працях вітчизняні та закордонні науковці Косигіна О.В. [6], Шишкіна М. П. [7], Гегенфуртнер А. (Gegenfurtner A.) [2], Найккі П. (Näykki P.) [3], Брюйкер П. Д. (Bruyckere P. D.) [4] та ін.

Порівняння традиційної та трансформованої (цифрової) систем освіти дозволяє виявити таке: у традиційній освіті переважає вертикальна модель навчання з чітко розподіленими ролями між учителем та учнями. Викладач є головним джерелом та носієм знань. У цифровому освітньому середовищі (при дистанційному форматі навчання) немає прямого контакту між учителем та учнем; доступ до знань є як у вчителя, і у учня, обмін знаннями то, можливо багатостороннім: вчитель – учень; учень – учень та ін. Тому превалює горизонтальна модель навчання.

Роль викладача у разі зміщується убік модератора навчального процесу. Крім використання інноваційних інструментів, на якість освітнього процесу великий вплив має педагогічний стиль вчителя. Виклики цифрової епохи, впливаючи на освіту, змінюють його зміст та структуру, цілі та методи, характер взаємодії учасників освітнього процесу. В результаті формується нова освітня екосистема, що включає нові технологічні платформи, нову роль викладача та освітній дизайн. Відбувається перехід від концепції класичної моделі вищої освіти до змішаного навчання, що передбачає застосування дистанційних технологій навчання.

Великі можливості цифровізації, у плані отримання переваг організації освітнього процесу, призвели до того, що з навчального процесу стало витіснятися «живе спілкування», значно погіршився зворотний зв'язок викладача і учня, неможливо стало здійснювати інтерактивні форми занять. Проблемно- та практико-орієнтоване навчання стало замінюватися ілюстративно-пояснювальними методами навчання, в основному заняття набули споглядального характеру [2, с. 127-215].

Звідси з'являється висока ймовірність настання комплексу соціальних ризиків, пов'язаних з демотивацією студентів, зниженням якості їх практичної підготовки, обмеженням можливостей для формування ділових, моральних та естетичних якостей, патріотизму, а також

розвитку творчих здібностей. Є також і ризики, пов'язані зі зниженням якості освітнього процесу, коли вищі навчальні заклади мають обмежені можливості набувати віртуальні лабораторії, закуповувати дороге обладнання, програмне забезпечення та спеціальні тренажери для формування низки компетенцій. Подолання ризиків, на наш погляд, пов'язане з пошуком оптимального балансу дистанційного та очного форматів навчання, запровадження нових методів ведення освітнього процесу та розробки ефективних засобів контролю діяльності студентів [3, с. 107-60].

Основними технологіями в умовах сучасної освіти є: адаптивне навчання; віртуальна реальність; гейміфікація; дистанційне навчання; мікронавчання; чат-боти; кіберпрокторинг; перевернуте навчання; соціальне навчання та ін.

Цифрова компетентність є трансверсальною і сприяє формуванню інших компетенцій, пов'язаних із мовою, математикою, навичками навчання, культурною свідомістю, і належить до ключових навичок XXI століття, якими усі громадяни повинні володіти для активної участі в економічному розвитку суспільства. Трансверсальні компетенції передбачають передавання набутих знань, умінь і метакогнітивних здібностей особистості для вирішення реальних ситуацій. Формування трансверсальних компетентностей орієнтує на навчання впродовж усього життя [2, с. 310- 330].

Фіксується заміщення реального спілкування машинним, його поєднання в навчальному процесі із взаємодією в чатах та соціальних мережах і як наслідок ослаблення цінності особистого спілкування, поява можливостей зайняти інший соціальний статус або втратити його, домогтися особистісної багатомірності у зв'язку з цифровою трансформацією. Звідси впливає надмірно позитивне (залежність, пріоритетне використання та ін.) або надмірно негативне ставлення (кібертролінг, страх тощо) до того, що відбувається.

У цифровій освіті використовуються різноманітні технології, цифрові платформи, цифрові навчальні матеріали, інноваційні форми та методи навчання. Вона базується на принципах індивідуалізації навчання; розширення досвіду і поглиблення знань; навчання у глобальному контексті. Успіх нової української школи пов'язаний із використанням в освітньому процесі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Впровадження ІКТ повинно бути не разовим, а системним процесом і охоплювати усю освітню діяльність. ІКТ та цифрові технології дозволяють інтенсифікувати освітній процес, підвищити рівень знань, якість сприйняття, розуміння та засвоєння навчального матеріалу. Водночас цифрові технології не замінюють учителя, а доповнюють його, роблячи освітній процес індивідуальним, мобільним і диференційованим [3, с. 57-60].

При активному використанні цифрових технологій викладачам та студентам вдається більшою мірою зберегти міжособистісні зв'язки, але не повноцінно та продуктивно взаємодіяти. І саме це викликає неприйняття і нової реальності, й іншого суб'єкта, зокрема групового (навчальної групи, кафедрального колективу). Зростає роль зворотного зв'язку у спілкуванні між учасниками цих груп.

Мета зворотного зв'язку багатовекторна і повинна охоплювати такі компоненти зворотного зв'язку: значимість теми та актуальність навчального матеріалу, способи отримання знань та організацію навчальної роботи, використання групової роботи, матеріал, що пояснюється викладачем, і атмосферу, що панує на уроці, що дає повну картину зворотного зв'язку, але це, на жаль, негаразд. Слід наголосити, що для досягнення поставленої мети необхідно обговорити з учнями весь комплекс питань, а при підбитті підсумків розв'язання задачі проаналізувати ефективність наявності зворотного зв'язку в кожному із зазначених аспектів. У цьому контексті важко переоцінити значущість тестування визначення успішності роботи учнів наприкінці практичного заняття, оскільки цей спосіб дозволяє перевірити, досягли учні поставлених цілей, зрозуміли вони основний зміст завдання, чи правильно обрані методи та інших [4, с.116-125].

Серед наслідків цифровізації вищої освіти зустрічаються найчастіше ті, що належать до негативного типу, ніж позитивного. Але більшою мірою негативні ставлення до цифровізації вищої освіти виявляються у емоційному плані у сфері міжособистісних взаємин, ніж у

функціональному як результатів взаємодії студента з машиною і з викладачем. Все це може призводити до взаємної усунення суб'єктів системи вищої освіти, відчуття «розвалу» цієї системи як мікросоціуму та її відриву від суспільства загалом за рахунок недостатнього прояву емоційної складової міжособистісної взаємодії [4, с. 137-145].

Головними особливостями соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього середовища в сучасних умовах є [5].

- *Обов'язковість*. Соціальна адаптація студента є обов'язковою умовою здобуття вищої освіти в умовах воєнного стану. Вона визначає його подальший розвиток як особистості та майбутнього професіонала.

- *Етапність*. Як вже зазначалось, соціальна адаптація до нового середовища (воєнних умов) відбувається в декілька етапів (початкова стадія, стадія терпимості, пристосування та повної адаптації).

- *Тривалість*. Залежно від особистісних особливостей студентів та умов середовища, в якому вони опинились, процес адаптації студентів може тривати від 1 місяця до 1 року.

- *Індивідуальність*. Процес соціальної адаптації є індивідуальним для кожного студента. Його швидкість та ефективність залежить від здібностей здобувача освіти, його характеру, психоемоційного стану та життєвого досвіду [6, с. 195 - 200].

Слід зазначити, що важливу роль у цифровій адаптації вищої освіти виконують універсальні або тематичні віртуальні бібліотеки. Віртуальна бібліотека – це цифрова або електронна бібліотека, веб-сайт, який містить посилання на різні сайти зі значним обсягом інформації у каталогах чи в архіві.

Порівняно із традиційними віртуальні бібліотеки мають низку переваг, зокрема: дають можливість використовувати бібліотечний фонд поза будівлею бібліотеки; мають засоби для оптимізації пошуку необхідної публікації (електронну рубрику, електронний каталог); не мають обмежень на одночасне використання кількох публікацій; надають можливість використовувати документи в електронній формі, а потім знаходити окремі їх фрагменти; містять Інтернетдовідники й енциклопедії тощо [7, с. 303 - 313].

На підставі вищевикладеного можна запропонувати деякі практичні соціально-психологічні рекомендації щодо оптимізації організації цифрової вищої освіти з урахуванням виявлених особливостей соціальних уявлень його учасників про очікувані наслідки. Насамперед доцільно розширити використання інтерактивних групових форм роботи учнів із отриманням та обговоренням загального колективного результату. Корисним також виявиться застосування засобів оцінки та взаємооцінки змін у соціальній активності індивідуального та групового суб'єктів у системі вищої освіти. І, звичайно ж, слід супроводжувати виконання студентами навчальних завдань та проведення різних виховних заходів зворотним зв'язком з урахуванням відносин усередині постійних та тимчасових груп, у яких вони взаємодіють.

Список використаних джерел:

1. Personality Processes and Individual Differences / eds. by M. Mikulincer, P. R. Shaver. – New York : APA Publ., 2015. – P. 665–689.
2. Gegenfurtner A. Editorial : Affective Learning in Digital Education. – 2020. doi: 10.3389/fpsyg.2020.630966. URL : <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.630966/full>.
3. Näykki P. Affective Learning in Digital Education . Front. Educ. 2019. doi: 10.3389/feduc.2019.00128. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/feduc.2019.00128/full>.
4. Bruyckere P. D. Urban Myths About Learning and Education. San Diego, CA : Academic Press, 2015. – 226 p. doi: 10.1016/B978-0-12-801537-7.00003-2.
5. Бесіди щодо психологічної підтримки здобувачів освіти під час воєнного стану. studlifeod.ontu.edu.ua, 2022. URL : https://studlifeod.ontu.edu.ua/2022/03/24/24032022_1/
6. Косигіна О. В. “Створення психологічно безпечного освітнього середовища”. Управління освітою, Випуск 15, с. 45-49, 2013.
7. Шишкіна М. П. Хмарні технології як імператив модернізації освітньо-наукового середовища вищого навчального закладу. Теорія і практика управління соціальними системами, 2019. № 4. С. 55-70.